

Mustafa-agi Gračanici i Ibrahim-begu Gazibegoviću, vođama gračaničkih vojnika u Husein-kapetanovoj vojsci, mogu poslužiti kao motiv u kom pravcu treba usmjеровати naša dalja istraživanja vezana za ličnost Husein-kapetana Gradaševića.

Husnija Kamberović

Xavier Bougarel, Elissa Helms and Ger Duijzings (eds.): *The New Bosnian Mosaic, Identities, Memories and Moral Claims in a Post-War Society*. Hampshire, Burlington: Ashgate, 2007, 331+ XIX str.

Svojom prošlošću i složenom sadašnjom situacijom Bosna i Hercegovina veoma često "poziva" različite znanstvenike da istražuju naše društvo, posebno unutar određenih pionirskih teorijskih obrazaca zbog čega, potom, sami sebe doživljavamo kao laboratoriju "stranaca". Zbornik koji su priredili Bougarel, Helms i Duijzings, zapravo, nije postavljen na te pionirske osnove ali nama jeste novitet iz barem jednog razloga. Antropološke studije i analize bosanskohercegovačkog poslijeratnog društva, koje su napisali autori u ovom zborniku, njihovim široko postavljenim istraživačkim pitanjima prikazuju sliku "novog bosanskog mozaika".

Zbornik je podijeljen u tri poglavlja: *Beyond ethnicity*, *Beyond ancient hatred* i *Beyond protectorate* koja sadrže dvanaest članaka. Središnja misao vodilja istraživačima, ako ih se može posmatrati kao homogeni znanstveni tim, bila je detektovati socio-kulturološke kategorije nastale uslijed ratnih dešavanja i migracionih procesa vezanih za rat u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine, koje kao takve nisu bile poznate bosanskohercegovačkom socijalističkom društvu. Interesantnost zbornika za bosanskohercegovačke znanstvenike, napose historičare, se nalazi i u interdisciplinarnom pristupu te primijenjenoj suvremenoj metodologiji znanstvenog istraživanja.

Prvo poglavlje se bavi pitanjima koja su iznad etničke pripadnosti u etnički podijeljenoj Bosni i Hercegovini. Značajna činjenica, istaknuta od nekoliko autora, je gubitak lokalnog osjećaja i pripadnosti u vremenu dominacije nacionalnih pokreta (Stefansson, Kolind) kao i nastanak novih društvenih grupa u ratnom i poslijeratnom periodu izraženih kroz moralne kategorije. Također je interesantno prikazan odnos *starosjedilaca* i *došljaka* na primjeru Sarajeva (Stefansson) što, na određeni način,

može poslužiti kao model primjenjiv na čitavu Bosnu i Hercegovinu, a što su neki od autora u ovom zborniku i pokazali (Kolind, Maček, Armakolas).

Demografske promjene su najznačajniji činilac promjena društvenih normi i ponašanja u Bosni i Hercegovini, a Stefansson ih istražuje kroz trostruku socio-kulturnu dihotomiju: urbano-ruralno, lokalci-došljaci i kulturno-nekulturno. Kroz ove odnose on nas uvodi i u područje maglovite stereotipije koja obitava u našoj državi. Vjerovatno narušava široko raširen stereotip o bosanskohercegovačkoj toleranciji jer pokazuje da trpljenje drugačijeg (što tolerancija jeste) nije odlika naših ljudi već vrлина pojedinaca. Time nas zapravo prikazuje u nešto drugačijem svjetlu od onoga u kojem sebe vidimo.

Koliko određeni stavovi mogu biti upitni uslijed ekonomske neizvjesnosti pokazuje Armakolas istraživanjem među sarajevskim Srbima odbjeglih na Pale 1992. godine. Tvrde nacionalističke stavove iz 1999. godine su zamijenili mekšim nakon što su se ponovo zaposlili u Sarajevu (pretežno u međunarodnim institucijama) i na taj način našli neki drugi, manje nacionalistički, smisao (Jelisije, Vojka, Persida). Ipak, Bosna i Hercegovina je i dalje ostajala nebitna i nepoželjna, a entitet RS se doživljavao kao "svoja država".

Članak Hannesa Granditsa *The Power of "Armchair Politicians": Ethnic Loyalty and Political Factionalism among Herzegovinian Croats* prikazuje dio Bosne i Hercegovine, Zapadnu Hercegovinu, u svjetlu HDZ-eove vladavine poslije 1990. godine na tom području. Detaljno i faktografski Grandits ističe procese koji su se odvijali među bh. Hrvatima a karakterizirali su ih pozivi na zajedništvo u odbrani identiteta, političko sektaštvo i isključivost, kao i kriminal uvijen u potrebe nacionalnog napretka.

Drugo poglavlje je fokusirano na veoma složena pitanja sjećanja i obilježavanja ratnih dešavanja na primjerima Srebrenice, pojma šehid i razgovora trojice prijatelja. Komemoracija Srebrenice i žrtava genocida promatrana je kroz prizmu bosanskohercegovačke dnevne politike čime je članak sveden na svojevrsno izvješće o stavovima i mišljenjima, a nije ponuđena detaljna analiza kakvu ovakva tema mora imati (Duijzings). S druge strane Bougarel radi detaljnu analizu ali se čini da kod njega postoji nerazumijevanje određenih pojava, konkretno među Bošnjacima. To se vidi kod eksplikacije o postojanju hijerarhije među žrtvama na primjeru Izetbegovićevog govora 1998. godine, a još je izraženije u tvrdnji da se izgrađuje kult šehida. Ipak, vrlo dobro je primijetio nastanak nove društvene klase proistekle iz rata (ratni veterani) kao i religijsku upitnost generaliziranja pojma šehid čija, pak, zakonska legitimnost nije trebala biti upitna.

Veoma "razigran" prikaz bosanske stvarnosti dat je u članku *Remembering with a Difference: Clashing Memories of Bosnian Conflict in Everyday Life* (Jansen). Po-

slijeratno tuzlansko druženje prijeratnih prijatelja, dvojice Bošnjaka i jednog Srbina, sa asistencijom međunarodne zajednice personificirane u autoru članka i uz pomoć rakije, veoma slikovito prikazuje bosansku svakodnevicu. Nerazumijevanja, lični interesi i animoziteti produkovani ratnim i poslijeratnim stanjem veoma plastično su dovedeni u središte istraživanja koje je autor kao vrstan etnograf obavio tokom druženja sa Samirom, Hasanom i Robijem.

Trećim poglavljem obuhvaćena je i uloga međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini, odnosno, njen stav i praksa prema izgradnji društva i države. Na primjeru odnosa prema bosanskohercegovačkoj valuti najbolje se vidi njihova nesigurnost u provodivost vlastite politike (Coles). Također je korelacijom međunarodni sud – žena žrtva rata naglašen maćehinski odnos “stranaca”, kako prema državi uopće tako i prema ovoj posebnoj skupini, žena (Delpa). Slično polazište je vidljivo i u članku “*Politics is a Whore*”: *Women, Morality and Victimhood in Post-War Bosnia-Herzegovina*. Jedini domaći predstavnik, među dvanaest autora, je Larisa Jašarević koja je svoja istraživanja provela na tržnici Arizona (*Everyday Work: Subsistence Economy, Social Belonging and Moralities of Exchange at a Bosnian (Black) Market*). Kao i većina drugih autora i ona vrši određenu kategorizaciju društvenih skupina na primjeru života tržnice, sive ekonomije i političke neizvjesnosti. Slikovitost joj ne nedostaje i likovi koje prikazuje uporedivi su sa Jansenovim, što vjerovatno govori o dobro skiciranom liku bosanskog čovjeka od strane oba autora.

Kako historija djeluje na neko društvo i kojim načinima ga mijenja tema je zahvalna za istraživača društvenih procesa. Bosna i Hercegovina kao područje, Bosanci i Hercegovci kao populacija već duži vremenski period predstavljaju pogodnu temu za istraživanje. Ukupnost naših odnosa kao i svojevrсна pozicija supertranzicijskog društva otvara mogućnost posmatranja Bosne i Hercegovine kroz različite teorijske naočale. Za sada to rade znanstvenici iz cijeloga svijeta. Možda je došlo vrijeme da to počnemo raditi i mi. Uzevši u obzir podnaslov zbornika *Identities, Memories and Moral Claims* smatram da bavljenje ovim temama naših znanstvenih institucija i pojedinaca jeste primarno, upravo u ovome vremenu i upravo sada.

Admir Mulaosmanović